

Izvorni znanstveni rad
UDK 929 BASELJIĆ (497.5DUB)“1756/1806”
Priljeno: 5.12.1997.

TOMO BASELJIĆ U GÖTTINGENU

ŽARKO MULJAČIĆ

SAŽETAK: Dubrovčanin Tomo Baseljić-Bassegli (1756.-1806.) bio je donedavna u hrvatskoj kulturnoj povijesti gotovo nepoznat, možda i stoga što za života nije uspio objaviti nijedan od svojih filozofskih, politoloških i književnih eseja, pisanih odreda na francuskom jeziku. U zadnjih nekoliko desetljeća ta se situacija dosta poboljšala, iako se ne bi moglo reći da je Baseljić potpuno izašao iz zaborava. Glavni je cilj ovog priloga da ga, inzistirajući na nekim spornim ili nedovoljno poznatim činjenicama iz 1783.-1785., vezanim uz njegov studij prava i prirodnih znanosti na tada najmodernijem sveučilištu u Göttingenu (Hannover, Njemačka), približi njegovim sunarodnjacima i svima koji se zanimaju za hrvatski udio u europskom prosvjetiteljstvu.

Pred 42 godine obranio sam u Zagrebu, pred Povjerenstvom kojemu je predsjedao prof. dr. Mirko Deanović, svoju doktorsku disertaciju o Dubrovčaninu Tomi Basiljeviću (1756.-1806.),¹ najznamenitijem ali zaboravljenom hrvatskom prosvjetitelju.² Budući da taj moj rad nije u cijelosti dostupan širem čitateljstvu³ i s obzirom da sam u međuvremenu, radeći u inozemnim arhivima i knjižnicama (u Italiji, Švicarskoj i Njemačkoj), naišao na brojne nove dokumente o Baseljiću, koje sam samo djelomice objavio u raznim radovima od 1966. do 1996. godine, bilo bi dobro - ako me zdravlje posluži - da jednoga dana objavim revidiranu i dopunjenu monografiju o njemu. Neki naslovi, kao i ovaj rad, predstavljaju predradnje na putu prema spomenutom cilju.⁴

Žarko Muljačić, umirovljeni je profesor Slobodnog sveučilišta (Freie Universität) u Berlinu. Adresa: Miramarska cesta 38/VI, 10000 Zagreb.

Boravak T. Baseljića u Göttingenu nije bio dug: on je tu živio, studirao, fantazirao i mnogošta naučio (iako nije, koliko dosad znamo, položio ni jednog ispita) oko 20 mjeseci (od sredine listopada 1783. do kasnog proljeća, vjerojatno svibnja 1785. godine). Prije toga boravio je nešto duže na studiju prava u švicarskom gradu Bernu (od rujna 1781. do rujna 1783. godine). Boravak u Göttingenu bio je, međutim, mnogo važniji za njegov kasniji razvoj, jer su tu djelovali brojni veoma ugledni sveučilišni profesori ne samo prava i filozofije, nego i prirodnih znanosti (fizike, kemije, zoologije, antropologije, mineralogije, geologije itd.), matematike, povijesti, slavistike i znanosti o državi (koja se tada zvala *statistika*), kojih u Bernu uopće nije bilo (ili nisu imali onaj ugled koji su uživali njihovi göttingenski kolege). Samo Sveučilište u Göttingenu bilo je jedno od najmodernijih u Europi. Osnovao ga je Đuro II. (1683.-1760.), koji je ujedno bio kralj Velike Britanije i Irske i izborni knez Hannovera (1727.-1760.), dekretom od 13. siječnja 1733., sprovedenim u djelo 17. rujna 1737., kad su se na nj upisali prvi studenti, a među njima brojni prinčevi i još brojniji plemići.⁵ Težište je bilo na znanostima kojima je cilj unapređivanje općeg dobra: privrede, školstva i zdravstva, pa mu je stoga dat pridjevnik "prosvjetiteljsko

¹ Oblik *Basiljević* upotrebljavala je dubrovačka Slavenska kancelarija u 14. i 15. st. Za 18. st. čini mi se boljim oblik *Baseljić*, jer su tako Tomu i njegova oca zvali njihovi kmetovi. Stoga u posljednje vrijeme (od 1989.) upotrebljavam isključivo tu inačicu.

² Žarko Muljačić, *Tomo Basiljević-Bassegli. Predstavnik prosvjedenja u Dubrovniku*. Zagreb: doktorska disertacija, 1955.

³ Rad iz 1958. godine skraćen je za oko trećinu (Žarko Muljačić, *Tomo Basiljević-Baselji. Predstavnik prosvjedenja u Dubrovniku*. Beograd: SANU, Posebna izdanja, CCXCIX, Od. literature i jezika, knj. 8, 1958).

⁴ Žarko Muljačić, *Tomo Baseljić et la Révolution Française*. Rukopis, izlaganje na: VIII Symposium International sur l'aire culturelle croate "Les Croates et la Révolution Française" Paris, 1er, et 2 décembre 1989, Université de Paris-Sorbonne; Žarko Muljačić, »Dubrovački disident i njegov "istražitelj".« *Dubrovnik* 6/5 (1995): 161-168 (vidi i trinaest *Razmišljanja* T. Baseljića u prijevodu M. Wolf, str. 203-210); Žarko Muljačić, »Dubrovački disident i njegov "istražitelj".«, u: *Dubrovnik i Francuska Revolucija - La République de Dubrovnik (Raguse) et la Révolution Française*. Dubrovnik: ur. Miljenko Foretić, Matica hrvatska, 1996: 73-82 (uz već poznate prijevode *Razmišljanja*, ovdje na str. 123-130, svezak sadrži i tri snimke rukopisa i portret T. Baseljića); Žarko Muljačić, »Tomo Baseljić u Beču.« *Dubrovački horizonti* 36 (1996): 71-80.

⁵ Luigi Marino, *I maestri della Germania. Göttingen 1770-1820*. Torino: Einaudi (Piccola Biblioteca, Einaudi, 250), 1975: 11, dokumentirano tvrdi da je u Göttingenu od 1787. do kraja 1819. studiralo 13 članova kraljevskih obitelji, među njima i bavarski prijestolonasljednik, i namanje 152 plemića. Tu su studirala i tri sina britanskog kralja Đure III. (vladao od 1760. do 1820). S tim u vezi nameće se revizija shvaćanja o ekstremnoj "naprednosti" tog Sveučilišta u koju sam i ja (Ž. Muljačić, *Tomo Basiljević-Baselji*, 1958: 13-14 i drugdje) dosta slijepo vjerovao.

par excellence” ili čak, “najvoltairijanskije sveučilište u Europi”, iz čega se, međutim, ne smije zaključiti da je bilo “leglo Revolucije”.⁶ Jer, da je takvo stvarno bilo, ne bi britanski dvor, ruska aristokracija itd, slali na nj svoje sinove. Njegov osnovni ideološki smjer od 1737. do otprilike 1820. godine može se označiti kao dosta uspješna sinteza naučavanja naprednog krila luteranstva s idealima umjerenog prosvjetiteljstva i, nakon 1775., s filozofskim učenjem I. Kanta, dakle kao “kritičko” kršćanstvo koje se nipošto ne želi identificirati s teizmom i koje se odlučno suprotstavlja materijalizmu. S obzirom na tu u osnovi protestantsku komponentu, koja je vidno dominirala u strukturama vlasti i u programima i praksi Sveučilišta, nije čudo da je u Göttingenu u tijeku 18. st. studiralo vrlo malo katolika, iako je od 1746. u gradu bilo dozvoljeno katoličko bogoslužje. R. Lauer⁷ ponovno objavljuje malu statistiku inozemnih studenata po konfesionalnom kriteriju,⁸ preuzetu od Bräker⁹, po kojoj je, od 1737. do 1810. na Georgiji Augusti studiralo 593 podanika Ruskog Carstva (od kojih su 112 bili pravoslavni Rusi a ostatak baltički Nijemci), 286 podanika Kraljevine

Bez obzira na to što su neki stranci, na pr. ruski slobodni zidar M. Nevsorov (usp. L. Marino, *I maestri*: 17), smatrali “naročito Göttingen” “širiteljem svake pokvarenosti” (što se ogleda i u činjenici da je F. T. Spittler izgubio zaručnicu kad je prihvatio izbor za profesora u Göttingenu, jer joj je to zabranio njen tutor u Württembergu, usp. L. Marino, *I maestri*: 57-58), i što je göttingenska “siva eminencija”, filozof E. Brandes, kao član Vlade u Hannoveru pazio da neki “jakobinac” ne dobije profesorski naslov u Göttingenu (ib., 361 ss.), istina se nalazi negdje u sredini između dviju ekstremnih pozicija. Iako “kontrarevolucionarni” u svojim usmenim i tiskanim stavovima prema Francuskoj (osobito otkad je sve više postajalo jasno da njena vanjska politika nije više obrambena nego imperijalistička), Brandes i drugi hannoverski i göttingenski mislioci nikad nisu prihvatili ekstremno reakcionarne stavove E. Burkea (engleskog filozofa čije je glavno djelo preveo dubrovački otpravnik poslova u Beču Sebastiano d’Ayala, usp. Ž. Muljačić, »Dubrovački disident, 1995: 161-168; Ž. Muljačić, »Dubrovački disident, 1996: 73-82; Ž. Muljačić, »Tomo Baseljić u Beču: 71-80) i nisu prešutjeli da je “stari režim” u Francuskoj (i drugdje), zbog svoje averzije prema reformama “zaslužan” da je do revolucije došlo. Vidi o tome zadnje poglavlje Marinove knjige *Storiografia e politica: Göttingen e la rivoluzione francese*: 358-371. Sad nam je jasnije zašto se T. Baseljić i S. d’Ayala nisu slagali. Ostaje da se istraži koji detalji göttingenskog politološkog idejnog dobra nastavljaju živjeti u djelima T. Baseljića.

⁶ Za relativizaciju citiranih pridjevaka vidi: L. Marino, *I maestri*: passim.

⁷ Reinhard Lauer, »Episoden aus der Geschichte der polnischen Beziehungen der Universität Göttingen.« *Georgia Augusta* 27 (1977): 2.

⁸ Statistike göttingenskih studenata iz zemalja njemačkog jezika na konfesionalnim kriterijima ne postoje. Sigurno je samo da su gotovo svi Švicarci iz te skupine biti luterani ili kalvinisti, a vjerojatno je tako bilo i sa studentima iz Ugarske (u koje su se ubrajala i tri pravoslavna Srbina). Što se Poljske tiče, vidi dalje.

⁹ Hans-Georg Bräker, *August Ludwig von Schlözers Rußland - und Slavenbild*. Dissertation, Göttingen, 1950: 141-147.

Ugarske (s Transilvanijom) (od kojih su mnogi bili luterani i kalvini a neki pravoslavci, na pr. tri Srbina) i samo 34 poljska građana (sudeći po prezime-nima, radilo se uglavnom o Židovima ili o nekatoličkim Nijemcima iz Poljske). Dodajmo na kraju da je u spomenutom razdoblju u Göttingenu studiralo samo tri Hrvata, od kojih se jedan na studiju poluteranio (više o tome vidi u petom poglavlju).

Vrela u svezi s Basiljevićevim boravkom u Göttingenu nisu suviše brojna: radi se o trima unescima u službene akte Sveučilišta, o trima pismima koje je Tomo upravio švicarskom znanstveniku pastoru Jacobu Samuelu Wyttenbachu u Bern (2), odnosno sestri Deši Gučetić (1) u Dubrovnik, o jednom pismu koje je uputio iz Kassela svom göttingenskom kolegi Ženevljaninu T. Martinu, o jednom pismu koje je uputio kemičaru i fizičaru H. Struveu u Lausannu i o četirima pismima njegova profesora Georga Christoha Lichtenberga, koji ga je vrlo brzo zapazio kao dobra poznavatelja fizike i kao takvog zavolio.

Ovaj se rad dijeli na 5 poglavlja: 1. Imatrikulacija; 2. Odnos T. Baseljića spram Prof. Lichtenberga; 3. Sastanak T. Baseljić - F. Münter; 4. Baseljićevi dojmovi o gradu i Sveučilištu; 5. Göttingen i Hrvati u 18. stoljeću.

1.

Početak 1783. Baseljić je javio roditeljima da želi nastaviti studij prava i prirodnih znanosti u Göttingenu i zamolio ih da mu pošalju Uvjerenje o plemenitosti (koje u Bernu nije bilo potrebno). Roditelji su mu to dozvolili i poslali mu već u travnju Uvjerenje.¹⁰ Stoga se ne može reći da je Baseljić napustio Bern zbog ljubavne afere s jednom damom, starijom 2 godine od njega, čiji ih je muž zatekao.¹¹ To se zbilo dosta prije 4. svibnja. U prvi mah roditelji su odobrili svom jedincu sinu da od jeseni 1783. godine 10 mjeseci studira u Göttingenu (što su kasnije produžili za isto toliko).

Na putu za Göttingen budući nadobudni ne baš sasvim mladi burš (njem. *Bursche*) nije se odviše žurio. Usput se zadržao u Baselu, Strasbourgu, Stuttgartu, Mannheimu i Kasselu. Vjerojatno je u Speyeru upoznao čuvenu književnicu Sophie Laroche (1731-1807), autoricu prvog njemačkog "ženskog

¹⁰ Ž. Muljačić, *Tomo Basiljević-Baselji*, 1958: 13; 18, bilješka 61.

¹¹ Ž. Muljačić, *Tomo Basiljević-Baselji*, 1958: 12-13.

¹² Ona se sad čuva u Povijesnom arhivu u Dubrovniku, *Arhiv Baseljić-Gučetić* (dalje: *ABG*), u omotu A 17; datirana je 25.10.1783; usp. Ž. Muljačić, *Tomo Basiljević-Baselji*, 1958: 18, bilj 57.

romana" (*Frauenroman*), *Geschichte des Fräuleins von Sternheim*. Baseljić je sa sobom nosio putovnicu koju mu je izdao Kanton Bern,¹² već spomenuto Uvjerenje kao i Fortisovu preporuku za Johanna Friedricha Blumenbacha (1752.-1840.), göttingenskog profesora prirodnih znanosti, osobito djelatnog na polju zoologije i antropologije.¹³ Nekoliko izvora svjedoči da se T. Baseljić imatrikulirao 20. listopada 1783. Tako ga Bräker nalazi pod tim datumom i r. br. 13285 A (tj. Adelige "plemić").¹⁴ Rasmussen citira Püttera, da je "Grev Tommaso Bassegli fra Ragusa... var... bleven indskrevet ved Universitetet den 20 de Oktober 1783."¹⁵ Nedavno sam dobio dvije snimke u boji iz Grbovnika, tj. matrikule za plemenite studente.¹⁶ Prvi list sadrži njegovo ime, prezime, stališ i državljanstvo na latinskom, tj. *Thomas Comes de Bassegli - Ragusinus* i, na francuskome, datum upisa: *Göttingen 20. 8bre* (tj. Octobre) 1783, a drugi obiteljski grb u boji koji prikazuje tamnozelenog zmaja (sa dva široka krila i dugim crvenim isplaženim jezikom, čije su dvije noge s tri pandže okrenute ulijevo) koji se nalazi na ovalnom zlatkastom fondu ispod zlatne krune sa devet šiljaka (na koje su nasadene kuglice) a u osnovici se šiljaka vide tri okrugla zelena i dva elipsasta crvena draga kamena.

Kronoloških problema ne bi bilo da Selle (1937-1974), koji *Grbovnik* - čini se - nije dobio na uvid, ne tvrdi da je Baseljić u kratkom vremenskom razmaku dvaput unesen u *Matrikulu*: pod r. br. 121 u kategoriji "A" dana 20.10.1783. kao *Thomas Comes de Bassegli Ragusinus* (str. 276); pod r. br. 164 dana 17. studenoga i.g. bez plemićke titule, tj kao *Thomas de Bassegli de Raguse, iur.* (str. 277).¹⁷ Tu se navodi da je on, kumulativno, tj. od osnutka Sveučilišta, 13.328. student. To bi značilo da je od 1737. do 1783. bilo godišnje prosječno 283 upisanika (od kojih svi nisu bili bruceši), što odgovara sveukupnom broju studenata koji je varirao od 900 do 1200. Vjerojatno su plemići morali plaćati neku taksu pa je snalazljivi Dubrovčanin, kad je za to saznao, pristao da se

¹³ ABG, C - 2, 10. Ž. Muljačić, *Tomo Basilević-Baselji*, 1958: 18, bilješka 64.

¹⁴ H.-G. Bräker, *August Ludwig von Schlözers Rußland*: 174.

¹⁵ Alexander Rasmussen, »Frederik Münter. Haus, leoned og personlighed.«, u: *Frederik Münter Et Mindeskrift, Første Halvbind*, København: ur. ø. Andreassen, 1925: 40, bilješka 2. Rasmussenovo je vrelo: Johann Stephan Pütter, *Versuch einer academischen Gelehrten-Geschichte von der Georg-August Universität zu Göttingen*, II. Göttingen, 1789: 19.

¹⁶ Cod. Ms. Wappenmatrikel, Bd. 3. U: *Niedersächsische Staats - und Universitätsbibliothek Göttingen*. Abteilung für Handschriften und seltene Drucke.

¹⁷ Götz von Selle, *Die Matrikel der Georg-August-Universität zu Göttingen*. Hildesheim-Leipzig, 1937-1974: 276-277.

vodi kao neplemenit (što je *in ultima linea* bilo na uštrb reklama kojima je Sveučilište nastojalo djelovati na plemičku mladež i njihove roditelje,¹⁸ ukoliko dotične statistike nisu bile izmanipulirane, ali je koristilo njegovu osobnom “budžetu”).¹⁹

Neslaganje s datumom putovnice vjerojatno nije relevantno (možda je njen datum označavao zadnji dan njene valjanosti). Na lažni datum, koji je pismom od 26. prosinca javio ljubavnici (tj. da je u Göttingen stigao tek početkom prosinca),²⁰ nije se potrebno osvrnuti. Mislim, stoga, da se može zastupati mišljenje da je polovicom listopada stigao u Göttingen. Da je u studenome bio već uvelike angažiran u stjecanju znanja vidno je iz jednog pisma prof. Lichtenberga od 17. studenog 1783. (v. § 2) kao i iz analize pisma sestri Deši Gučetić u Dubrovnik, koje je Verrecchia u cijelosti objavio dvaput, prvo u talijanskoj izvornoj formi, a zatim u njemačkom prijevodu iz pera svog suradnika.²¹ Pismo sličnog sadržaja ne može se sastaviti dan dva nakon dolaska u neki nepoznati grad. Vidi o tome § 4.

2.

Kako je već rečeno, profesor G. Ch. Lichtenberg (1742-1799), koji nije bio samo (i izvan svoje domovine cijenjen) fizičar i matematičar, nego i autor satiričkih književnih radova i aforizama (koji su u doba romantizma zbog “antifaustovskog” usmjerenja bili zaboravljeni da ponovno budu cijenjeni poslije sloma nacizma), u svojoj razgranatoj korespondenciji četiri puta

¹⁸ Treba naglasiti da su i prve povijesti Sveučilišta bile pisane *pro domo*, tj. da su one, uz druge “prednosti” (na pr. da sveuč. knjižnica stalno povećava svoj knjižni fond: od 1763. do 1802. porasla je od 60.000 na 200.000 svezaka - “nema toga što u njoj nema”, da Göttingen raspolaže s najboljim laboratorijima za fiziku, kemiju itd., najvećim astronomskim opservatorijem kojim je kasnije upravljao čuveni matematičar C. F. Gauß (1777.-1855.), najboljim sveučilišnim klinikama itd.), stalno naglašavale kako tu studiraju u znatnom broju članovi društvene kreme, tj. sinovi aristokratskih i vladarskih kuća. Usp. J.S. Pütter, *Versuch*, I-II i, za kasnije doba, Friedrich Saalfeld, *Geschichte der Universität Göttingen in dem Zeitraume von 1788 bis 1820*. Hannover, 1820. Očito je od upisa takvih studenata bilo ne samo moralne koristi (ugled), nego i materijalne (takse).

¹⁹ Vidi i: Žarko Muljačić, »F. Münter, R. Bošković i rimska kolonija hrvatskih latinista.« *Anali Historijskog instituta JAZU u Dubrovniku* 12 (1970): 345-354.

²⁰ Ž. Muljačić, *Tomo Basiljević-Baselji*, 1958: 13.

²¹ Anacleto Verrecchia, »Un amico di Lichtenberg: Tommaso Bassegli.« *Studi Germanici*, N.S.,13 (Roma), 1975: 131-133.

spominje T. Baseljića (koliko je razvidno iz dosad katalogiziranih i objavljenih pisama). Oslanjam se načelno na najnovije izdanje.²²

Iz tih je pisama vidno da je T. Baseljić bio vrlo uporan i vrlo prodoran. Inače ne bi samo 28 dana poslije upisa ostavio dojam ne sasvim nesimpatičnog “gnjavatora”. Prof. Lichtenberg (koji je od njega bio stariji samo 14 godina) žalio se, naime, u pismu Johannu Andreasu Schernhagenu 17. studenog 1783. da je neki Dubrovčanin njemu apsolutno uzeo cijelo slobodno vrijeme (*Soeben ist ein Ragusaner bey mir gewesen, der mir alle Zeit schlechterdings genommen hat*).²³

Lichtenberg ne bilježi njegovo ime, ali sumnje u identitet tog “gnjavatora” ne može biti (on je bio drugi student iz Dubrovnika u tom stoljeću i jedini te godine). Možda je Lichtenberg i prije toga nešto o njemu čuo, ne samo od prijatelja Prof. Blumenbacha nego i od kolege prof. Johanna Friedricha Gmelina, osnivača Zavoda za kemiju i botaničara, u čijoj je kući Baseljić stanovao.²⁴

Svega tjedan kasnije Baseljić za Lichtenberga prestaje biti anoniman. On je, štoviše, “avancirao” u najboljeg slušača tog zahtjevnog profesora, koji 24. studenog sa zadovoljstvom informira J. A. Schernhagena: *Heute habe ich noch meinen besten Zuhörer erhalten einen Italiäner namens Basegli (sic!) einen jungen Menschen von ausserordentlichen Kenntnissen*.²⁵ Po svemu se čini da Lichtenberg, koji je vrlo volio Talijane i Italiju, nije mogao shvatiti da ima ljudi koji dobro govore talijanski (što njemu nije polazilo za rukom) a nisu Talijani i da Baseljić, kome je bila dragocjena svaka minuta koju bi mu ugledni profesor posvetio, nije smatrao potrebnim da ga (raz)uvjerava.

U narednim mjesecima Baseljić je očito revno posjećivao predavanja i vježbe svog “idola”, koji je nakon jednog neuspjelog pokusa s eksplozivnim tvarima (pri čemu je Lichtenbergov sluh oštećen) shvatio da nije svejedno pred kime se profesor blamira (lako je kad su tako nešto vidjele neznalice, a teško kad se radi o znalcima). Donosim nešto duži odlomak iz Lichtenbergova pisma od

²² Ulrich Joost i Albrecht Schöne (ur.), *Georg Christoph Lichtenberg. Briefwechsel, Band II (1780-1784)*. München: Verlag C. H. Beck, 1985.

²³ U. Joost i A. Schöne (ur.), *Georg Christoph Lichtenberg, II: 750*.

²⁴ Podatak o stanovanju donosi A. Verrecchia, »Un amico di Lichtenberg: 129; Anacleto Verrecchia, *Georg Christoph Lichtenberg. Der Ketzer des deutschen Geistes*. Wien-Köln-Graz: Böhlau Verlag, 1984: 255.

²⁵ U. Joost i A. Schöne (ur.), *Georg Christoph Lichtenberg, II: 758*.

15. ožujka 1784., upućenog konzistorijalnom savjetniku u Hannoveru Franzu Ferdinandu Wolffu: ... *Meine beyden Flaschen, die vortrefflich belegt sind...*, thun eine erstaunliche Würckung, gewiß so gut und größer als meine 32 anderen. Am Sonnabend betäubte mir würcklich der Schlag das rechte Ohr; das ihnen zugewandt war. Als ich den Zünder A daran anzünden wolte, so fuhr ein Funcke BC heraus, und zündete ihn an der Seite, gab mir eine sehr merckliche Erschütterung. Das Pulver nach Ihrer Methode trackirt, entzündete sich schon als ich noch fast Hand breit von dem Knopf der Flasche war, welches daher kam, daß ich nicht mit einem Knopf anrühren wolte, sondern mit einem blosen Drat. Dieses alles tat ich im Collegio vor einer Versammlung von 80 Personen, worunter auch Kenner sind, unter andern ein sehr vortrefflicher junger Ragusaner, Conte Basegli, ein Kenner; ... Dieser Basegli ist ein Freund von Volta²⁶ und Landriani...^{27, 28}

Da se poznanstvo s Lichtenbergom pretvorilo gotovo u prijateljstvo, pokazalo se sedam mjeseci kasnije kada su, tada već proslavljeni A. Volta i profesor anatomije A. Scarpa jednu sedmicu (od 15. do 22. listopada 1784.) boravili u Göttingenu, kojom prilikom su posjetili sve mjesne uglednike iz svoje i srodnih struka. U toj je prilici Baseljić bio neophodna i dobrodošla pomoć, kao dobar poznavatelj oba jezika i osobni znanac A. Volte, koga je, kako se Volta dobro sjećao, bio upoznao u Bernu tri godine ranije (u ranu jesen 1781.).

Zanimljivo je usporediti što su o posjetu zabilježile sve strane: Lichtenberg,²⁹ Baseljić³⁰ i Volta.³¹

²⁶ Fizičara Alessandra Voltu (1745.-1827.) nije potrebno predstavljati.

²⁷ To prezime nisam našao u enciklopedijama 19. i 20. stoljeća. U svesku *Indici*, kojim završava *Enciclopedia Italiana*, ima uputnica na nekoliko Landrianija, o kojima se usput govori u natuknicama s drugim naslovima. "Našem" Landrianiju najbolje odgovara M. Landriani (usp. *Enciclopedia Italiana*, 26: 521), peti predsjednik milanskog znanstvenog društva *Società Patriottica*, koje je 1776. god. osnovala carica Marija Terezija, a počelo je djelovati dvije godine kasnije, pod prvim predsjednikom Pietrom Verrijem.

²⁸ U. Joost i A. Schöne (ur.), *Georg Christoph Lichtenberg, II*: 834-835.

²⁹ Lichtenberg javlja S. Th. Sömmeringu 25.10.1784. i. o.: *Volta und Scarpa waren hier. Es sind vortreffliche Leute. Volta voller Kenntnisse und Gabe es zu zeigen; ein Raisonneur über alles. Scarpa ist stiller, hat die anatomische Theater-Farbe (tj. mrtvački je blijed), aber ist dabey subtil... Volta war oft schon um halb 8 des Morgens bey mir, und hielt aus bis Mittag. Wir haben die Versuche mit dem Ballon und Lufft-Elecktrizität 2mal, einmal bey Nebel und einmal bey heiterer Witterung angestellt, und beydemale die Lufft starck positiv befunden. Diese Versuche machten ihm so viel Vergnügen, daß er würcklich weder hörte, noch sah...* (U. Joost i A. Schöne (ur.), *Georg Christoph Lichtenberg, II*: 927-928). O istoj je temi, s mnogo više pojedinosti koje mogu zanimati samo uske stručnjake, Lichtenberg pisao 22. studenoga 1784. F.F. Wolffu (ib. 936-

938). Izdvajam dva odlomka: *De Luc hat Recht, der schrieb mir einmal: qu'en Electricité Volta voyoit avec les yeux de Newton. Er ist voller Ideen, und ein Raisonneur sine pari. Er hatte viele Instrumente bey sich; mir packte er sie aus, und ich hatte sie während seines Aufenthalts hier bey mir. Es war Schlosser-Arbeit, allein er richtete alles damit aus. Er hielt sich 5 Tage (Lichtenberg misli: punih 5 dana) hier auf und davon war er sicherlich 2/3 bey mir auf der Stube... Er ist ein schöner Kerl und bey einigen sehr freyen Stunden, bey einem Abend Essen bey mir da wir bis gegen 1 Uhr zusammen schwärmten, habe ich gemerckt daß er sich sehr auf die Electricität der Mädchen versteht* (U. Joost i A. Schöne (ur.), *Georg Christoph Lichtenberg, II: 936-937*). Usp. i A. Verrecchia, »Un amico di Lichtenberg: 133-139; A. Verrecchia, *Georg Christoph Lichtenberg. Der Ketzer des deutschen Geistes*: 231. Gornje sam naveo da bude jasno gdje je T. Baseljić dobio prva znanja o elektricitetu. O tome više u sljedeće dvije bilješke.

³⁰ Nedugo nakon odlaska dvojice talijanskih znanstvenika, javio je T. Baseljić svom švicarskom prijatelju, pastoru i prirodoslovcu Jacobu Samuelu Wyttenbachu (1748.-1830.) 29. listopada u Bern: *Herr Volta und der grose Anathome Herr Scarpa haben sich eine Woche hier aufgehalten. Ich bin beständig in ihrer Gesellschaft bey den hiessigen Professoren, besonders bey herrn Lichtenberg gewesen. Nie war mir eine Gesellschaft lehrreicher und angenehmer. Wir haben verschiedene Versuche über das Herrn Volta Condensateur und seiner verbesserten Eudiometre à air inflammable und über die Electricitet von dem Areostatische Balon genommen und viele andere wiederholt*. Usp. A. Verrecchia, »Un amico di Lichtenberg: 137; A. Verrecchia, *Georg Christoph Lichtenberg. Der Ketzer des deutschen Geistes*: 262. Prijepis tog pisma čuva se u Povijesnom arhivu u Dubrovniku (ABG, C - 2, 11). Podatke o Wyttenbachu, s kojim se Baseljić upoznao, posredstvom A. Fortisa, u ranu jesen 1781. u Bernu, vidi u: Žarko Muljačić, »Iz korespondencije A. Fortisa s J. S. Wyttenbachom.« *Radovi Filozofskog fakulteta Zadar - Razdio lingvističko-filološki 7/4 (1965/6-1967/8)*: 113-118.

³¹ A. Volta zabilježio je u Dnevniku (v. *Epistolario*: 496) više dojмова o svom putovanju. Tako 14.10. piše iz Hannovera bratu Luigiju: *Domani partiamo alla volta di Gottinga, distante 55 migli, dove ci trateremo da 8 giorni in grazie di quell'Università che è la più celebre di Germania* (usp. A. Verrecchia, »Un amico di Lichtenberg: 134). Sam izgled grada ga nije odviše oduševio. Po završetku boravka piše: *Gottinga è città brutta per il caseggiato quasi tutto di legno, e acuminato; ma le strade sono belle, coi marciapiedi al solito. E' piccola, situata in una pianura circondata da colline, ed ha bei bastioni piantati d'alberi, che formano un bel paesaggio. Vi passa il fiume Leyne. Celebre Università che conta circa 900 studenti (meno assai di Lipsia, e meno ancora di Halle). La Biblioteca è il solo stabilimento veramente grande. E. composta di 150 mila volumi, e vi si spende ogn'anno più di 2 m. zecchini. Non v'è libro scientifico che vi si desidera. Si hanno i più recenti d'ogni materia... I Professori con cui abbiamo fatto particolarmente conoscenza sono: Kaestner, Lichtenberg, Frank, Gmelin..., Richter, Blumenbach, mo' è direttore del Museo di Storia naturale, ricco in mineralogia... ben ordinato... Abbiamo avuto pranzi e cene... Il giovane Conte Basegli Raguseo, che vidi a Berna coll'Ab. Fortis, e che studia a Gottinga ci ha prestato servizi ne' 5 giorni che abbiam passati in questa città* (A. Verrecchia, »Un amico di Lichtenberg: 133). A. Verrecchia, *Georg Christoph Lichtenberg. Der Ketzer des deutschen Geistes*: 259-260, prevodi samo taj zadnji odlomak i ovako komentira: *Wahrscheinlich machte er ihm auch den Führer, denn was Volta über Göttingen sagt, unterscheidet sich nicht von dem, was wir in Basseglis Brief an seine Schwester gelesen haben.*

Četvrta Baseljćeva nazočnost u Lichtenbergovoj prepisci tiče se jednog pisamca kojim ovaj zove prijatelja Blumenbacha na malu zakusku (*Butterbrod*) na koju je pozvano još samo četiri uzvanika (šaljive igre riječima, s imenima nekih od njih, svjedoče o intimnosti između dvojice profesora i o ležernosti povoda). Kako ta pozivnica nije datirana, datum su Joost i Schöne ustanovili uzevši u obzir jedini mogući četvrtak u razdoblju inače jedine posjete Volte i Scarpe Göttingenu. Leitzmann-Schüddekopf nisu raspolagali s Voltinom korespondencijom, objavljenom tek 1951., pa su ga bili netočno datirali (u lipnju 1785.).³² Pozivnica glasi:

Nicht um Turmaline; nicht um Thon-Hygrometer, nicht um Doppelspath, nicht um Dollondische Tubos des HErrn (sic!) Professors, sondern um den lieben HE. Professor selbst bitte ich diesen Abend auf ein Butterbrod. Es ist niemand da, als HE. Johannes Electrophorus Volta, HE Scarpa (Scharpie scalpa), Graf Basegli, der Vorschneider Dieterich und

*Ew. Wohlgebohren
gehorsamster Knecht*

Donnerstag

*GCL.*³³

3.

O vezama danskog teologa i filologa njemačkog porijekla Frederika Müntera (1761-1830) s hrvatskim latinistima (kao što su R. Bošković, B. Stojković-Stay, R. Kunić i dr.) sve bitno odavno je poznato.³⁴ Zna se i da su se srdačno ophodili, iako su oni bili katolički svećenici a on luteran (u starosti biskup), a k tome i jedan od najpoznatijih slobodnih zidara. Osobno su se upoznali za vrijeme njegovih boravaka u Rimu (1785/6.). Poznato je također da su se on i T. Baseljć osobno sreli u Göttingenu u početku njegova trogodišnjeg putovanja na jug, tj. od 11. do 18. lipnja 1784. Münter se tom prilikom sastao i s nekim svojim bivšim profesorima (on je 4 semestra tu studirao teologiju i povijest, 1781.-1783., i napustio je grad upravo kad je Baseljć u nj stigao), na pr. s C. G. Heyneom (1729.-1812.), koji mu je predavao klasičnu filologiju, i s teologom J. D. Reussom. Oba su radila i u Sveučilišnoj knjižnici (prvi je,

³² Vidi o toj zavrzlami: A. Verrecchia, »Un amico di Lichtenberg: 127, bilj. 3.

³³ U. Joost i A. Schöne (ur.), *Georg Christoph Lichtenberg, II*: 924.

³⁴ Ž. Muljačić, »F. Münter: 345-354.

kao njen upravitelj, bio osobito zaslužan za veze s poljskom kulturom.³⁵ U njegovu kćer Teresu bio se zagledao kasniji profesor prirodnih znanosti u Vilni, Georg Forster, jedini njemački sudionik u slavnom oplovljavanju Zemlje pod vodstvom Jamesa Cooka i, kasnije, najdosljedniji njemački “jakobinac” i suradnik francuskih “osloboditelja” Porajnja. Osim njih, Münter je posjetio povjesničara L. T. Spittlera i teologa J. B. Koppea. Baseljić mu je bio zanimljiv jer se od njega nadao dobiti vijesti iz prve ruke o Dalmaciji, osobito o Dubrovniku, kamo je kanio otputovati u potrazi za starim prijevodima Biblije na orijentalne jezike i “ilirskim” narodnim pjesmama (pažnju na nj svratio mu je Heyne: ... *es studiert ein Ragusaner aus den ersten Familien, Herr de Basegli, bey uns...*)³⁶ Do tog putovanja nije, međutim, nikad došlo. Baseljić i pet godina mlađi Münter nisu imali mnogo dodirnih točaka, no i pored toga u Münterovim se papirima skoro sve do njegove smrti spominje Baseljićevo ime kao krivca za propali brak s Bečankom Marijom (Mimi) Born (1766.-nepoznate godine nakon 1829.).³⁷ Ovdje će biti dosta spomenuti da je Marija 1792. god., ne želeći ponovno ići u Dubrovnik u kome je 1785.-1786. bila bojkotirana, pobjegla u nepoznatom pravcu, ostavivši muža i tek rođenog sina Jakobicu (koji je par dana nakon dolaska u Dubrovnik umro). Nakon Napoleonova sloma 1815. god. vratila se iz SAD u Beč i od sestrića koji su naslijedili njena pokojnog muža iznudila povrat miraza u trostrukom iznosu i svih svojih knjiga, papira i slika, služeći se pri tom političkim pritiskom (ako ne dadu, ona će razglasiti da se T. Baseljić družio s “ugarskim revolucionarima”). Rasmussen je na 4 strane velikog formata sabrao sve što je F. Münter znao o Tomi i njegovoj supruzi, koju je, prigodom posjete njenu ocu, predsjedniku najveće slobodnozidarske lože u Austriji, upoznao oko godinu dana prije Tome. Nažalost, taj je tekst na danskome i meni nerazumljiv, no ipak sam shvatio da je Münter tražio i dobivao informacije o tom braku i o Mariji samoj od cijelog niza masona, od kojih su neki bili bivši isusovci.³⁸

³⁵ Reinhard Lauer, »Episoden: 2-10; R. Lauer, »Grundzüge der Geschichte der Slavistik in Göttingen.«, u: R. Lauer i A. de Vincenz (ur.), *Slavistik in Göttingen. Jubiläumsschrift zum 50jährigen Bestehen des Seminars für Slavische Philologie (Slavischer Lehrapparat) an der Georgia Augusta 1936-1986*, Wiesbaden: Verlag Otto Harrassowitz, 1987: 1-60; Heinrich Vogt, »Heyne als Bibliothekar.«, u: *Der Vormann der Georgia Augusta. Christian Heyne zum 250. Geburtstag*. Göttingen, 1980: 41-46.

³⁶ Ž. Muljačić, »F. Münter: 347, bilj. 6.

³⁷ O tom braku usp. Žarko Muljačić, »Tomo Baseljić u Beču.« *Dubrovački horizonti* 36 (1996): 71-80.

³⁸ A. Rasmussen, »Frederik Münter: 40, 50-52.

4.

Najvažniji izvori za Tomine dojmove sa studija u Göttingenu nalaze se (prvi u originalu a druga dva u prijepisu) u Povijesnom arhivu u Dubrovniku. Radi se o njegovu pismu na talijanskom jeziku sestri Deši Gučetić-Gozze od 1. prosinca 1783., koje mi je tada (1958.) promaklo, i o dvama pismima J. S. Wyttenbachu (od 10. kolovoza i 29. listopada 1784.), na koja sam se kratko osvrnuo³⁹ konstatirajući da je Tomin njemački jezik dosta tečan i bez većih grešaka; danas vidim da su slične (pravopisne) osobine imali i njegovi njemački prijatelji, drugim riječima da još nije postojala obvezna pravopisna norma. Naravno da sve te "greške" reproduciram vjerno, jer su one *signum temporis*. Prvo je pismo u cijelosti objavio A. Verrecchia.⁴⁰ Isti je objavio dvaput drugo pismo Wyttenbachu, oba puta na njemačkom.⁴¹ Ovaj talijanski germanist saznao je tko je *conte Bassegli* (sic!) istom nakon posjeta Dubrovniku, gdje ih je u Povijesnom arhivu dobio na uvid. Prof. Zdravko Šundrica i dr. Gino Sukno bili su mu pritom vrlo korisni (netko od njih ga je upozorio na moju monografiju i preveo mu usmeno neka mjesta iz nje). Sjećam se da je početkom 70-ih godina Verrecchia izmijenio sa mnom jedno ili dva pisma. Kao plod svega toga nastao je njegov članak (1975.)⁴² i drugo znatno izmijenjeno izdanje njegove knjige,⁴³ u kome postoji posebno poglavlje *Tommaso Bassegli*, koje slijedi ali ne prevodi doslovno članak iz 1975.⁴⁴ Verrecchia je zaslužan da su ta vrela ugledala svjetlo dana. Može mu se zamjeriti brzopletost (mene je pretvorio u Dubrovčanina) i nastojanje da T. Basseglija pretvori u Talijana koji je, isto tako kao i A. Volta i A. Scarpa i neki drugi Talijani, zaslužan za njemačko-talijanske kulturne i znanstvene veze. Pri tome mu je glavni "dokaz" činjenica da T. Bassegli piše sestri talijanski (dakle, talijanski bi im bio materinski jezik). On, istina, priznaje,

³⁹ Ž. Muljačić, *Tomo Basiljević-Baselji*, 1958: 14; Žarko Muljačić, »Tomo Basiljević-Bassegli, prvi dubrovački planinar.« *Povijest sporta* I, 4: 324-333.

⁴⁰ A. Verrecchia, »Un amico di Lichtenberg: 131-133. Ponovno, ali u njemačkom prijevodu s ispuštanjem hrvatskih umetaka i francuske adrese: A. Verrecchia, *Georg Christoph Lichtenberg. Der Ketzer des deutschen Geistes*: 258-259.

⁴¹ A. Verrecchia, »Un amico di Lichtenberg: 136-137; A. Verrecchia, *Georg Christoph Lichtenberg. Der Ketzer des deutschen Geistes*: 260-262.

⁴² A. Verrecchia, »Un amico di Lichtenberg: 127-139.

⁴³ Anacleto Verrecchia, *Georg Christoph Lichtenberg. L'eretico dello spirito tedesco*. Firenze: La Nuova Italia, 1969.

⁴⁴ A. Verrecchia, *Georg Christoph Lichtenberg. Der Ketzer des deutschen Geistes*: 253-264, s bilješkama na str. 314.

da sintagma kojom Tomo apostrofira sestru i koju dvaput donosi u pogrešnom obliku (*Dascia moia draga*, str. 131 i 133) odgovara *al nostro "mia cara"* (133), dok za pozdravnu formulu *Slunga* (sic!) u zadnjem retku (133) ne kaže ni toliko. Te umetke Baseljić razlikuje od njemačkih umetaka *Bursc* i *Sctudent*, jer samo ove posljednje podcrtava! Adresa (*A Madame / Madame de Gozze / née de Bassegli/ a Raguse/ en Dalmatie*) jasno pokazuje da Dubrovnik nije u Italiji. Trebalo je reći da su dubrovački plemići u to doba međusobno korespondirali na talijanskome, kao što su članovi ostale europske aristokracije, od Portugala do Rusije, korespondirali, i unutar istog naroda, najčešće na francuskome, pa bi cijela "zagonetka" s Baseljićevim prvim jezikom prestala to biti. U mojoj monografiji mogao je Verrecchia naći i podatak da je T. Baseljić, boraveći nekoliko mjeseci kod Fortisa u Padovi i okolici kao gost (u ljeto 1781. god., prije zajedničkog puta u Bern), s posebnim učiteljem učio talijanski, koji se prije 1774. god., dakle za njega, rođenog 1756., prekasno, *nije* predavao u *Collegium Ragusinum*.⁴⁵ Pada, dakle, teza, da je Baseljić navodno bio *un anello di congiunzione in più* (misli: uz Voltu itd.) *tra la cultura italiana e quella tedesca*.⁴⁶ A da se u Göttingenu Baseljić nije družio s talijanskim nego sa švicarskim studentima i sa Ženevljaninom T. Martinom (Ženeva je do 1814. bila nezavisna republika) vidno je ne samo iz otprije poznate građe,⁴⁷ nego i iz one koju je objavio Verrecchia (sestri piše da je Švicarska njegova druga domovina; vidi niže; Wyttenbachu javlja ponosno: *Wir haben jetzt eine Schweizer Club, und bey dem ersten Landesvater werde ich Sie hochloben lassen*.⁴⁸

Prelazim sada na analizu pisma sestri, kojoj zahvaljuje da je u prva četiri dana boravka u Göttingenu primio dva njena mila pisma koja su ga razveselila više nego *tutti questi nostri dotti Professoroni con tutti i loro in folio ed in octavo, e con tutte le loro dotte signore Professoresse*.⁴⁹ Iz tog pisma saznajemo da je Tomo nekoliko dana prije odlaska iz Berna napisao pismo ujaku Mihi Sorkočeviću, koje je Sorkočević pročitao pred više osoba (i pred Dešom). Tomo mu to zamjerava, tim više što je pismo bilo smušeno, napisano na brzinu i nekorigitano, i moli sestru da pismo koje njoj sada piše ne čita nikome (može ga pokazati, ako baš hoće, dragom mužu Baldu Gučetiću, koji bi se slatko

⁴⁵ Ž. Muljačić, *Tomo Basiljević-Baselji*, 1958: 11; 17, bilješka 27.

⁴⁶ A. Verrecchia, »Un amico di Lichtenberg: 138; A. Verrecchia, *Georg Christoph Lichtenberg. Der Ketzer des deutschen Geistes*: 263.

⁴⁷ Ž. Muljačić, *Tomo Basiljević-Baselji*, 1958: 4; 18, bilješka 73.

⁴⁸ A. Verrecchia, »Un amico di Lichtenberg: 137.

⁴⁹ A. Verrecchia, »Un amico di Lichtenberg: 132.

nasmijao *se vedesse la vita di questi ragazzacci*).⁵⁰ Baseljić je, kako je razvidno, samo šest tjedana po dolasku u novu sredinu bio u stanju zapaziti bitne razlike između njemačkih i drugih profesora (aluzija na citatomaniju) i njemačkih i drugih studenata, uključujući i sebe. On potječe, kako se može zaključiti, iz sredine koja ozbiljnije shvaća život (sasvim je malo važno što on ima već 27 godina); na osnovu svog odgoja, zazire od dvoboja i ima već životna i emotivna iskustva koja *ragazzacci* s kojima se dnevno viđa samo iznimno posjeduju. S obzirom da hrvatski čitatelji teško mogu doći do radova citiranog talijanskog germanista, donosim u cijelosti središnji dio ovog pisma⁵¹ u kojemu on ne samo sažimlje razlike dvaju mentaliteta i ozračja, nego i moli sestru da utječe na roditelje kako bi mu odobrili da u Göttingenu studira nekoliko godina, jer će samo tako postati netko i nešto i kao takav biti koristan Domovini (Tomo je

⁵⁰ A. Verrecchia, »Un amico di Lichtenberg: 133.

⁵¹ Tu čitamo: *Che vuoi che ti dica del mio soggiorno a Göttingen? Dopo aver lasciata Berna ed i Svizzeri che è e sarà sempre la patria del cuore mio, e che è il più bello ed il più felice paese che sia sotto il cielo, ogni luogo mi parrebbe men bello di quel che non è in fatti, non che questo che non à niente di sopportabile solamente, oltre i mezzi per istruirsi e per studiare che non mancano certamente per chi vuol profittarne. Il cielo è sempre nuovoloso, e da che sono venuto qui, non è cessato di piovere un giorno solo. Le strade sono abbominabili, e la città bruttissima. Il vitto detestabile, e l'appetito mi passa sempre quando mi metto a tavola, tanto più che bisogna mangiar solo, perché il pranzo si fa venire da un trattore, che però è sempre freddo quando viene in camera. L'acqua è assai cattiva, e non si può ameliorar col vino, perché non basterebbe tutta la mia pensione se ne bevessi, tanto è caro, come lo è tutto ciò che riguarda il necessario, e l'agradevole della vita. Compagnie, conversazioni etc. sono nomi vani in questo paese. Ma pazienza perché vi supliscono lezioni, e Colegj (pod tim terminom misli: seminarske vježbe). In questa città che non è certamente grande v'è mille e duecento studenti, di tutte le nazioni e di tutte le condizioni, tra questi non bisogna cercar nemo la buona compagnia, per tema di non trovare la cattiva, giacché quando si è entrato una volta ne' loro crocchi non si può ritocedere senza battersi con uno per uno di essi. Fra tutto questo gran numero non v'è che pochissimi aplicati e ragionevoli: il resto, corre a cavallo, cambia d'abiti e di foggie di vestito singolarissime, fa chiasso, bat le pavé o fa di peggio. Ma v'è per lo contrario, una delle più grandi, e delle meglio assortite librerie del mondo, che è aperta sempre e di cui i libri sono al servizio di ogni studente. V'è un Gabinetto d'Istoria naturale assortitissimo. V'è uno dei Istromenti Fisici in cui nulla v'è da desiderare. V'anno Professori in ogni genere di scienza dottissimi, v'anno uomini di gran sapere, da consultare. Finalmente v'è tutto quel che umanamente si può desiderare riguardo a libri, a scienze, a mezzi d'istruirsi. Aggiungete a ciò che non v'è distrazione alcuna, e che per chi non ama gli studj e l'applicazione sarebbe questa Città un inferno; e concludete da tutto questo quanto io sia contento, malgrado quel che possa soffrirsì nel rimanente. Io vorrei poter passare qualche anno qui e sono sicuro che sortendo sarei da qualche cosa ancor io. Basta, (.) il tempo ne darà consiglio (A. Verrecchia, »Un amico di Lichtenberg: 132-133). Kako je primjetno, po starom aristokratskom običaju, Tomo daje sestri "Vi". Sve njegove tvrdnje treba čitati *cum grano salis*: on misli na dubrovačku oskudicu u kadrovima i u knjigama (i one relativno malobrojne nisu svakom pristupačne, itd.).*

svjestan da je on prvi Dubrovčanin koji zna ili će naučiti dva velika jezika, iza kojih stoje dvije velesile, važne za budući odnos snaga na Sredozemlju, pa bi takav političar bio vrlo koristan Dubrovačkoj Republici).

O zastupljenosti jezika u njegovoj kasnijoj knjižnici⁵² Verrecchia daje nepotpuni citat (ovdje će biti dosta ponovno spomenuti da je u njoj bilo ili još uvijek ima 159 djela na njemačkom i 17 na engleskome).⁵³ O njegovu poznavanju engleskog jezika i književnosti koje nije mogao steći prije boravka u Göttingenu (koji je, kako piše Marino, bio, zbog personalne unije Hannovera s britanskom krunom, *una specie di cuneo inglese nel mondo politico e culturale della Germania*, i *il naturale tratto d'unione della cultura inglese con quella mitteleuropea*, čiji su intelektualci, a s njima i cijeli hannoverski viši građanski sloj bili ponosni što su *a metà inglesi*),⁵⁴ jer su mu tek tada, u proljeće 1784. god., roditelji odobrili da uzme učitelja tog jezika, moglo bi se još dosta govoriti, pa ne bi bilo loše da se tom temom pozabavi neki anglist. Zasad znamo samo to da je u jesen iste godine već lijepo znao engleski: u pismu kolegi T. Martinu iz Kassela, gdje je bio sekundant neimenovanom kolegi,⁵⁵ ispravno reproducira četiri stiha:

*They were like two spirits of heaven
Standing each on his gloomy cloud;
When they pour abroad the winds
And lift the roary seas*

nakon čega govori o zanosu s kojim je čitao Osijanovo djelo: *...j'en ai l'imagination toute remplie. C'est le seul livre que j'ai avec moi et je l'ai lu cette nuit jusqu'à quatre heures du matin....*⁵⁶ Dodajem da nije svladao samo jezik lijepe književnosti, nego i onaj nižih žanrova.⁵⁷

Opis njegova boravka u Hannoverskoj izbornoj kneževini ne bi bio potpun kad se ne bi spomenuo njegov višednevni znanstveni izlet u rudama bogato

⁵² Ž. Muljačić, *Tomo Basiljević-Baselji*, 1958: 106.

⁵³ A. Verrecchia, »Un amico di Lichtenberg: 130.

⁵⁴ L. Marino, *I maestri*: 13.

⁵⁵ *ABG*, C - 2, 11.

⁵⁶ Ž. Muljačić, *Tomo Basiljević-Baselji*, 1958: 14; 18, bilj. 73.

⁵⁷ Usp. "berekinsku" zagonetku koju je zapisao u svojim papirima (citiram prema sjećanju): *To five and five and fifty five the first of letters add: you`ll find a thing that enjoys a king and makes a young man mad* (rješenje: V - V - LV - A).

gorje Harz, koje se sa svojih 1142 m nadmorske visine doima kao otok usred sjeveronjemačke nizine. U njegovoj se pratnji nalazio dopisni član Göttingenskog znanstvenog društva Friedrich Wilhelm Heinrich von Trebra (1740.-1819.), inače visoki rudarski funkcionar iz Clausthala. Tu je Baseljić postao *mit Augen und Ohren Mineralog*, kako se izrazio u pismu mladom švicarskom prijatelju H. Struveu, profesoru kemije i fizike na Akademiji u Lausanni.⁵⁸ Kako je o tom putovanju izvijestio i Wyttenbacha, ali tek u drugom pismu od 29. listopada, ono se smije datirati toga ljeta, ali ne prije 10. kolovoza, kada je Wyttenbachu pisao prvo pismo u kojem ga je izvijestio i. o. da kani prevesti jedno Fortisovo djelo na njemački.⁵⁹

Kada se Baseljić u toku ljeta 1785. na kraće vrijeme vratio u Dubrovnik, bilo je sigurno da je njegovo intelektualno i emotivno obrazovanje, koje je trajalo skoro 4 godine, u Göttingenu doživjelo svoj provizorni konac. Ovdje neće biti suvišno spomenuti da je u Gradu bilo ne samo ljudi iz vlastele i intelektualnog dijela građanstva koji su se, s roditeljima, veselili njegovim uspjesima, nego i zluradih zavidnika koji su širili vijest da je jedini rezultat bio utrošak velikih novčanih sredstava i gubitak vjere praotaca. O tome neizravno svjedoči latinski epigram pjesnika Đure Ferića (1739.-1820.), koji je bio prijateljski naklonjen obitelji Baseljić.⁶⁰

Cui Puero Praeceptor eram /1/, suadente Diavolo /2/
 Hunc Pater ignotos misit ad Helvetios.
 Lausonii hic primum, mox Bernae discit, et Angli
 Gottinga Urbs Regis docta coronat opus.
 Racusam ut rediit, mihi talia Patruus /3/: isto
 Quid tibi de Puero, quaeso, videtur? ait.
 Pol! Doctum invenio... Non hoc peto, sentiat at quid
 De Fide... Eum Christi Dogma tenere puto;

⁵⁸ Usp. pismo iz Göttingena od 6 studenoga 1784.

⁵⁹ Gotovo sigurno se radilo o: Alberto Fortis, *Lettere geografico-fisiche sopra la Calabria, e la Puglia, al conte Tommaso de Bassegli Patrizio Raguseo dell'Ab. Alberto Fortis...* Napoli: Presso Giuseppe-Maria Porcelli, 1784; vidi Alberto Fortis, *Mineralogische Reisen durch Calabrien und Apulien von Albert Fortis. In Briefen an den Grafen Thomas von Bassegli in Ragusa.* Aus dem Italienischen, Weimar: in der Hoffmannschen Buchhandlung, 1788. Vidi osobito: Žarko Muljačić, »Dubrovačke teme u dvjema Fortisovim knjigama.« *Radovi Filozofskog fakulteta Zadar - Razdio lingvističko-filološki* 8-9/5 (1968/9-1969/70): 187-197.

⁶⁰ *Rkps.* 180, f. 95 (Knjižnica Samostana Male braće u Dubrovniku).

Nam quaedam exterius signa exhibet... at moderatum
Atheum, ego potius credo, movetque caput.

An Iesuvitis sententia laxior omnis

Quod placet, hanc etiam Patruus iste probat?

Brojke u tekstu objasnio je sam Ferić: /1/ *Thomae Basselio Iacobi Filio*; /2/ *Alberto Fortis*; /3/ *P. Iohannes Basselius Societatis Iesu*. Radi se o Tominu stricu, bivšem isusovcu Dživu Baseljiću.⁶¹ Treba primijetiti da T. Baseljić nije bio student u Lausanni, nego da je u proljeće 1783. god. stanovao na imanju prijatelja H. Struvea u selu Crissier kod Lausanne, odakle je povremeno vraćao u grad. Nije bio suviše radostan što su ga izabrali za člana Fizikalnog društva u Lausanni, jer je ta čast podrazumijevala obvezu da jednom mjesečno održi jedno predavanje.⁶²

5.

T. Baseljić nije bio prvi Hrvat koji je studirao u Göttingenu. Prethodio mu je *Obradowick, Ludovicus Ragusinus, docens in hac Academia Italicam linguam*, dakle Dubrovčanin Lujo Obradović koji se, prema Bräkeru, pod rednim brojem 1597 upisao u matrikulu 2. srpnja 1742. (nije poznato na koji predmet).⁶³ Iz

⁶¹ Ž. Muljačić, *Tomo Basiljević-Baselji*, 1958: 5, 7, bilješka 17.

⁶² Usp. Ž. Muljačić, *Tomo Basiljević-Baselji*, 1958: 12. Kako u epigramu nisu upotrijebljeni interpunkcijski znaci, donosim slobodan neritimčki hrvatski prijevod s umetnutom interpunkcijom. Prilikom prijevoda konzultirao sam se s dr. Pavlom Galićem iz Zadra. Jasnoće radi umjećem između zagrada majuskule (B) i (F) da bi bilo jasnije što prvi pita a što drugi odgovara.

Onoga kome sam, dok dječakom bje, učitelj bio (1)

Po Đavlovu /2/ savjetu otac posla u nepoznatu Švicarsku.

Tu je najprije učio u Lausanni pa u Bernu,

Engleskoga kralja učeni grad Göttingen (konac je što) djelo krasi.

Čim se u Dubrovnik povрати, meni će (njegov) stric slijedeće:

(B) "Molim Te, kakav ti se čini Dječak?"

(F) "Ta ... nalazim da je učen". - (B) "To ne tražim,

već što misli o Vjeri". - (F) "Držim da stoji uz Kristovu dogmu.

Pokazuje, naime, određene vanjske znake". -

(B) "Prije će on biti umjeren ateist" i pomakne (B) glavom.

(F) "Zar ovaj stric dokazuje

da se isusovcima (načelno) sviđa svaka blaža osuda?"

Doslovno bi zadnja dva stiha trebalo prevesti: "Da li je istina da se isusovcima sviđa svaka blaža osuda, ako taj stric prihvaća kao valjanu upravo ovu (tj. strožu) osudu?"

⁶³ Hans-Georg Bräker, *August Ludwig von Schlözers Rußland*: stranica mi nije poznata, jer taj nepotpuni podatak dugujem dr. Irmgard Mahnken.

formulacije bi se dalo zaključiti da je on već prije upisa obnašao dužnost lektora za talijanski jezik. Za vrijeme svog studijskog boravka u Göttingenu od ožujka do svibnja 1967. god. našao sam u Donjosaskoj Državnoj i Sveučilišnoj knjižnici u Göttingenu neke dokumente u svezi s njim (koliko se sjećam dva, inače katalogizirana pisma). Ti moji ispisi (i mnogi drugi) izgubili su se pred 14 godina, kad smo moja obitelj i ja morali napustiti namjenski stan u Zadru, u kojemu smo stanovali od 1956. do 1983. godine. Stoga mi je jako drago da je prof. R. Lauer u jednom svom radu izrazio namjeru da objavi posebnu malu studiju o tom Dubrovčaninu (koji se, koliko se sjećam, bio vrlo dobro snašao u Göttingenu: vjerojatno zbog osobnog probitka prešao je na luteranstvo).⁶⁴ Prof. Lauer nije dosad ostvario tu svoju namjeru.

Istom slavistu dugujem podatak da je u Göttingenu od 1793. dalje proveo dio svog studija Karlovčanin Josip Šipuš (*Joseph Sipos*), koji je prije toga studirao u Pešti. On je autor za naše prilike epohalnog djela *Temelj žitne trgovine* (Zagreb, 1796), koje je nedavno, uoči 200. obljetnice, ponovno objavljeno (Karlovac, 1993). Godina rođenja nije mu točno poznata (oko 1770.).⁶⁵ Lauer ističe da je tek nakon tog otkrića postala razumljiva visoka razina tog pisca koji je u Göttingenu kod prof. A. L. von Schölzera slušao predavanja iz politologije i "državoslovlja" (statistike) i na osnovu tamo stečenih znanja postao osnivačem hrvatskog "državnog gospodarstva" (njem. *Kameralwissenschaft*). No on nije samo zbog toga znamenit. Šipuš je davno prije Iliraca shvatio da zajedničko tržište ne može napredovati ako se svi Hrvati ne služe jednim svojim književnim jezikom, a takav tada, na žalost, nije još postojao.⁶⁶ Kako su odgovarajuća mjesta ostala gotovo nepoznata mlađim Hrvatima, neće biti suvišno da ponovno citiram njegovu osnovnu formulaciju: "Kajti naš narod pako kako govori, već spomenuo jesam, z nikakvum regulom dokončano još nejmade, kakvog dijalektuša vsaki u pisanju knjig držati bi se moral, već se radi ovakova manjkanja razumivati može, da to do one dobe vsakome na volju

⁶⁴ Reinhard Lauer, »Die südslavischen Beziehungen der Universität Göttingen.« *Opera Slavica*, N. F., 6 (1985): 121, bilješka 35a.

⁶⁵ Usp. Reinhard Lauer »Göttingen und die Südslaven.« *PKJIF XLVI-XLVIII* (1981-1982): 140-141; R. Lauer, »Die südslavischen Beziehungen: 121-122, koji je prve podatke o njemu našao kod: H.-G. Bräker, *August Ludwig von Schölzers*: 190.

⁶⁶ Lauer citira kompetentna mišljenja F. Fanceva i Z. Vincea. Franjo Fancev, »Dokumenti za naše podrijetlo hrvatskoga preporoda (1790-1832). Uvod.« *Grada za povijest književnosti hrvatske* 12 (1993): XLII; Zlatko Vince, *Putovima hrvatskoga književnog jezika*, Zagreb, 1978: 172-173.

ostavito jeste, dok se naš slavni jezik pod svoje kniževne regule zjedinit, vsigdi primit i uputit ne postavi”.⁶⁷

Koji i koliko je Hrvata studiralo u Göttingenu nakon 1800. god., nije bitno za ovu temu. Lauer zna samo za pjesnika i filozofa Đuru Arnolda (1853.-1941.), koji je u Göttingenu (1880.-1881., kad je prešao u Berlin) upoznao (kao već promoviran u Zagrebu s tezom *Etika i povijest*) filozofsko učenje Rudolpha Hermanna Lotzea.⁶⁸ Lauer drži da je Arnold, iako je kasnije studirao i u Parizu, ostao vjeran Lotzeovu smjeru koji je tražio srednji put između “formalista” i “realista” (to dokazuju njegovi priručnici za srednja učilišta (*Logika*, Zagreb 1888.; *Psihologija*, Zagreb 1893.; brojna nova izdanja). Drugi Hrvat Petar Matković (iz Senja), studirao je prije njega. Vjerojatno je to bio poznati geograf (1830.-1898.): godina boravka (1857.) bi odgovarala.

⁶⁷ Citirano prema: R. Lauer, »Die südslavischen Beziehungen: 122; u: R. Lauer »Göttingen und die Südslaven: 140, ima tri pogriješke).

⁶⁸ R. Lauer, »Die südslavischen Beziehungen: 125.

TOMO BASELJIĆ IN GÖTTINGEN

ŽARKO MULJAČIĆ

Summary

After almost forty years since the author of this paper published his thesis on Tomo Baseljić-Bassegli (1958), he has decided to concentrate once again upon this talented man of letters and great personality in terms of Croatian political thought. The author indulges in one of the four Western European intellectual environments which have had direct impact upon the work of Baseljić (France being the fifth, which he had barely visited). The country in question is the Hannover electorate (at the time under the common ruler of Great Britain) and its university center Göttingen, where Baseljić pursued four semesters of law and natural sciences at the newly opened Georgia Augusta in 1737. His stay in Göttingen was preceded by a somewhat longer period of study in two other foreign states geographically closer to Dubrovnik: following three months' preparations and accompanied by A. Fortis, Baseljić spent two academic years in Italy (Venice, Padua), and engaged in cabinet and field research work in Bern, Lausanne, and elsewhere in Switzerland (1781-1783). According to Baseljić's own nostalgic remarks, Switzerland had become the country where "his heart lies", for apart from its being the place of his first serious *Lehrjahre*, it was also the inescapable setting of his education sentimentale. Baseljić was to experience his decisive initiation into the new European thought (the Enlightenment and the early years of pre-Romanticism) in the very Josephinian Vienna where he aboded from 1785 until the summer of 1792, except for two longer interruptions. Owing to the (un)successful marriage to Maria von Born, Baseljić entered the cultural elite (including Mozart and other freemasons who gathered in the house of his father-in-law), while he failed to join the government circles which manipulated the aforementioned "avant garde" for their own political purposes. Baseljić was to return home for good.

In this paper, the author focusses on a number of obscure and controversial issues, as follows: (1) the date and character of Baseljić's matriculation; (2)

Baseljić's being on friendly terms with G. Ch. Lichtenberg, who lectured on theoretical and experimental physics as well as the relationship between this "heretic of German spirit", Baseljić and A. Volta; (3) the contribution of Baseljić to the history of Dano-Croatian cultural links (the intermediary role of F. Munter); (4) The letters to his sister Deša Gučetić and Swiss acquaintances written from Göttingen, illustrative of Baseljić's impressions of Germany and Göttingen, and holding at the same time the key to understanding of his psychogram; (5) Croatian students in Göttingen in the period from 1742 (Ragusan Lujo Obradović) to 1880-1881 (Đuro Arnold).

It is worthwhile to note that Croatian cultural history would benefit greatly if it were provided with analogous data concerning other foreign universities.